

Krzysztof Birkenmajer

Polska Akademia Nauk
Instytut Nauk Geologicznych
31-002 Kraków, ul. Senacka 1

40-LECIE POLSKIEJ STACJI NAUKOWEJ W HORNSUNDZIE NA SPITSBERGENIE (1957–1997)

W bieżącym roku obchodzimy 40-lecie Stacji Naukowej PAN w Hornsundzie na Spitsbergenie, zbudowanej przez uczestników wyprawy III Międzynarodowego Roku Geofizycznego, MRG (1957–1958) latem 1957 r.

Decyzję w sprawie budowy Stacji podjął Komitet III MRG Polskiej Akademii Nauk. Przewodniczył mu prof. H. Niewodniczański, prof. S. Manczarski pełnił funkcję sekretarza naukowego, zaś prof. S. Z. Różycki kierował pracami Komisji Wypraw III MRG. Na kierownika wyprawy na Spitsbergen został powołany doc. Stanisław Siedlecki.

W wyniku rozmów, jakie Różycki i Siedlecki przeprowadzili w Norweskim Instytucie Polarnym w Oslo wiosną 1956 r., Polska uzyskała możliwość budowy stacji naukowej na południowym Spitsbergenie. Jako miejsce stacji Siedlecki zaproponował fiord Hornsund, znany mu osobiście z wypraw w latach 1934 i 1936.

W sierpniu 1956 r. na Spitsbergen wyruszyła pięcioosobowa wyprawa rekonasansowa, mająca za zadanie wybranie właściwego miejsca na budowę stacji we fiordzie Hornsund oraz nawiązanie kontaktów w Tromsø i Oslo: doc. S. Siedlecki (geolog, kierownik), mgr K. Birkenmajer (geolog), inż. M. Kuczyński (kierownik techniczny wyprawy), mgr inż. J. Piotrowski (architekt, projektant budynku stacji), mgr S. Rafałowski (meteorolog). Wyprawa założyła obóz w Zatoce Białego Niedźwiedzia (Isbjörnhamna) na północnym wybrzeżu fiordu Hornsund i przeprowadziła rekonesans jego wybrzeży za pomocą łodzi motorowej. Uczestnicy rekonesansu przeszli ponadto wybrzeże północne fiordu, od Lodowca Hansa (Hansbreen) do Lodowca Werenskiolda (Werenskioldbreen), wybierając ten ostatni na miejsce badań glaciologicznych wyprawy III MRG. Zadecydowano, że Isbjörnhamna jest najlepszym miejscem dla przyszłej stacji naukowej, umożliwiającym łatwe dotarcie w głąb lądu i Lodowca Werenskiolda. W związku z tym przesondowano trasy lądowania łodzi w zatoce, jak też przeprowadzono pomiary niwelacyjne odnoszące się do posadowienia budynku stacyjnego na tarasie nadmorskim na wysokości około 8 m nad poziomem morza.

Jesienią i zimą 1956/1957 trwały przygotowania do wyprawy, kompletowanie jej składu osobowego i zaopatrzenia oraz konstrukcja budynku stacyjnego, który po zbudowaniu został rozebrany na części możliwe do transportu łodziami w lodem pokrytym fiordzie.

Program naukowy wypraw przewidywał badania grup letnich i grupy zimującej. Program grup letnich w latach 1957 i 1958 obejmował badania meteo-

rologiczne, hydrologiczne, glaciologiczne, botaniczne, zoologiczne, geomorfologiczne, geologiczne i geofizyczne oraz wykonanie map topograficznych. Program naukowy 10-osobowej grupy zimującej (1957/58) przewidywał głównie badania meteorologiczne, glaciologiczne, jonosferyczne i astronomiczne.

W czasie letniej wyprawy 1957 r. został zbudowany dom bazowy w Zatoce Białego Niedźwiedzia, który służył wyprawom III MRG (1957–1958) oraz Międzynarodowej Współpracy Geofizycznej, MWG (1959–1960). W 1960 r. Stacja gościła uczestników Międzynarodowego Kongresu Geologicznego (Kopenhaga) i Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Sztokholm).

Polska Stacja Naukowa w Hornsundzie znajdowała się w latach 1961–1969 pod opieką Gubernatora Svalbardu. Była ona w tym okresie odwiedzana przez polskich i zagranicznych uczestników wypraw naukowych i alpinistycznych na Spitsbergen. W latach 1970–1977 Stacja stała się na nowo miejscem pracy regularnych letnich wypraw na Spitsbergen, zorganizowanych przez Uniwersytet Wrocławski we współpracy z instytutami Polskiej Akademii Nauk. Wreszcie w 1978 r., Instytut Geofizyki PAN przeprowadził przebudowę i odnowienie Stacji, która odtąd podjęła całoroczny cykl badań naukowych trwających do dziś.

Wielodyscyplinarne badania naukowe przeprowadzone przez Polaków na Spitsbergenie w czasie III MRG (1957–1958) i MWG (1959–1960) zyskały szeroki oddźwięk w nauce światowej, w Polsce zaś zaktywizowały wiele środowisk naukowych, zarówno PAN, jak i uniwersyteckich, zainteresowanych badaniami w krajach polarnych, spotkały się także z wielkim pozytywnym oddźwiękiem w społeczeństwie.

Wyprawom III MRG-MWG zawdzięczamy powstanie zespołów logistycznych, doświadczonych w organizowaniu ekspedycji w kraje polarne. Na Spitsbergenie zdobywali też doświadczenie polscy zdobywcy najwyższych gór świata.

Jestem głęboko przekonany, że bez wypraw spitsbergeńskich w latach 1956–1960 nie byłoby możliwe podjęcie przez naukę polską badań w Antarktyce, rozpoczętych w 1959 r. otwarciem Stacji PAN im. A. B. Dobrowolskiego w Antarktydzie Wschodniej, prowadzonych zaś od 1977 r. przede wszystkim na Stacji PAN im. H. Arctowskiego w Antarktyce Zachodniej.